

РАЗДЕЛ 4. РОЛЬ ЖУРНАЛИСТА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСВЕЩЕНИИ АУДИТОРИИ

УДК 070:165

Бойко Н.В.

НАУКОВИЙ ДИСКУРС В АСПЕКТІ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

Бойко Н.В. Научный дискурс в аспекте эпистемологических проблем журналистиковедения

В статье рассматриваются основные принципы и категории эпистемологического дискурса гуманитарного знания, которые имеют конституирующий смысл в журналистиковедении и журналистском образовании.

Ключевые слова: научный дискурс, научное событие, эпистемологические проблемы, интерпретация, гипертекст

Бойко Н. В. Науковий дискурс в аспекті епістемологічних проблем журналістикознавства

У статті розглядаються основні принципи і категорії епістемологічного дискурсу гуманітарного знання, що мають конституційний смисл в журналістикознавстві і в журналістській освіті.

Ключові слова: науковий дискурс, наукова подія, епістемологічні проблеми, інтерпретація, гіпертекст

Boiko N. V. Scientific Discourse in Terms of Epistemological Problems of Media Studies

The article deals with the principles and categories (constitutive for media studies and education) which are fundamental for the epistemological discourse of the humanitarian knowledge.

Key words: scientific discourse, epistemological problems, media studies, humanitarian knowledge

Виходячи з того, що дискурс в онтологічному смислі є мовленнєва діяльність, зорієнтована домінантною характеристикою, що має багатопланову сутність, гносеологічні презумпції його вивчення передбачають різні парадигми гуманітарного знання, в яких пов'язуються дискурсивні смисли.

Для наукового гуманітарного дискурсу характерні наукова інтерпретація як метод осмислення і словесного вираження. Ця закономірність має конституційний характер в журналістикознавстві, бо визначає особливий тип творчості, що переводить смисли журналістського публіцистичного плану в науковий дискурс з його понятійно-термінологічним апаратом, зі своєю метамовою, зі своєю мисленнєвою основою, що створює концептуальну структуру творчої словесності. В цьому суміщенні творчих начал - наукового і журналістського - є глибинні смисли, що проєктуються в психологію творчості як інтуїтивно-мисленнєвого процесу, що породжує різні дискурси і є їхнім предконструктом.

Актуальність теми. Ця тема пов'язана, з одного боку, з феноменом наукової події, яка, за визначенням М.К. Мамардашвілі, «при ближайшем рассмотрении имеет структуру откровения» [4, с.352]. з феноменом наукового дискурсу, а з іншого - вона проєктується в безумовно актуальну і для нашого часу проблему університетської освіти журналістів [1; 8].

Усі іпостасі теми мають особистісний характер. Робоче визначення наукової події в моєму науковому контексті, визначення, що має висвітлити її епістемологічну сутність, таке: наукова подія - це мисленнєвий процес, або його субстантивация у результаті (наприклад, написання дисертації - сама дисертація) у співвідношенні із суб'єктом наукового процесу / результату в різних рольових іпостасях його творчої особистості (учня / метра / мислителя / професіонала / дилетанта). Мисленнєва процесуальність і багатогранний феномен творчого суб'єкта, а також докса / норма - це складові і наукового, і журналістського, і гуманітарного дискурсу [6; 7].

Метою роботи і в аспекті наукової події, і в плані освітньому є розгляд мисленнєвих і життєвих конфліктів, що виникають у зв'язку з епістемологічною складовою дискурсивних практик.

Епістемологічна складова гуманітарного дискурсу однією своєю іпостассю - мисленнєвою - спрямована у пізнання, а другою - у метамову. Мисленнєва іпостась включає методи пізнання. Причому методи ці існують не на рівні інструменталістському (як набір слюсарних чи хірургічних інструментів), а на рівні одкровення можливості, яка може з'явитися (і це буде науковим досягненням), а може і не з'явитися, можливості, яка з'являється в акті взаємодії творчого суб'єкту і об'єкту пізнання.

Методологічна аксіома про те, що предмет визначає метод, актуалізує відношення між даними феноменами у плані напрямку, та на сутності цього процесу наукової творчості, евристичного за

свою природою, а не раціонально-механістичного. На фоні цих міркувань можуть виникнути питання: у якому модусі можна сприймати офіційні, адміністративно-наукові настанови відносно методологічного оснащення наукових статей, дисертацій тощо? Наставови категоричні, декларативні, однозначні і абсолютно наївні у методологічному, філософському сенсі. Чому наївні? Бо ці вимоги не передбачають, не визнають, чи, може, не підозрюють про існування принципових ознак наукового процесу - незавершеності і хронологічно-ієрархічної нелінійності, гіпертекстової організації. Незавершеність можна розуміти як наслідок методологічного принципу перетікання об'єкту в метод, в спосіб дослідження, в інтерпретацію. Неможна, скажімо, говорити про кінець вивчення дослідження Пушкіна чи Достоевського, Гоголя. А з іншого боку, можна говорити, що всяка філософія екзистенціальна, що гуманітарне знання суб'єктивне. Гіпертекстова, стільникова організація наукового дискурсу передбачає як діючий принцип мисленнєву атракцію. Тобто науковий гуманітарний дискурс має організацію гіпертексту і в плані онтології, і в функціональному плані. Але уявлення про нього як про лінійний, хронологічно вибудований феномен характерне для науково-кваліфікаційних жанрів. В дисертаціях з наївною впевненістю вибудовуються ряди ієрархічно підібраних імен. А зв'язок тут не лінійний, а стільниковий. Наприклад, розуміння проблемного змісту гуманітарної науки у сенсі лінійного часу: науковець має визначати, що вже „вивчене”, а що „потрібно довчити”. При цьому безумовно інтерпретаційний план пізнання підмінюється жорсткою онтологією.

Чи є актуальним для науковців (різних рівнів - не тільки аспірантів) осмислення і створення епістемологічного дискурсу, який в ідеалі мав би увійти в стан мисленнєвого резонансу з об'єктом дослідження? Я перефразувала метафоричний термін П. Валері „поетичний резонанс”.

Важливо для розуміння неоднозначної мисленнєвої ситуації (можна навіть сказати, конфліктної ситуації) між суб'єктом наукової творчості і усталеною, догматичною, ортодоксальною нормою, що визначає етично і теоретично певний дискурсивний простір, мати на увазі, що саме епістемологічна складова структурує теоретичний простір гуманітарного знання. Таке структурування визначається силовими лініями різних філософських і теоретичних парадигм, різних за сутністю і за ступенем фрагментарності / цілісності вивчення об'єкту. Якщо цей мозаїчний простір сприймати надто довірливо, то можливі некоректні зміщення: наприклад, метафоричні визначення типу «избитые слова», «важные слова», «изнасилованное слово», «сакральное слово», «профанное слово» абсолютизуються у своїх характеристиках і переносяться у план зіставлення з явищами соціальної свідомості і з'являється категоричне протиставлення слова літературного і слова публіцистичного [5; 9].

Поняття-терміни, вихідні для певної концепції, що „працюють” в певній парадигмі, не можуть мати характер глобально-абсолютної істини.

У зв'язку зі світоглядними проблемами гуманітарного знання, гуманітарної свідомості можна сказати, що задача університетської освіти журналістів - це підготовка національної еліти у сфері культурно-інформаційній, інтелектуально-ідеологічно-художньо-публіцистичній. При цьому я хочу актуалізувати не соціальний план, а план особистості цього суспільно-культурного феномену.

Процес університетської освіти - це процес становлення творчої особистості з моральною самосвідомістю, з мисленнєвим потенціалом, що має дозволити майбутньому спеціалісту орієнтуватися в інформаційно-ідеологічному, соціально-політичному, культурному просторі, включитися в інтертекстуальний світ, розуміти чужі і створювати свої тексти. Гуманітарно-світоглядна складова університетської освіти журналістів повинна визначати потреби і можливості молодого журналіста розуміти, аналітично сприймати світ своєї професії [6].

Сприймати аналітично світ своєї професії в різних його планах: технологічному, технічному, соціально-рольовому, соціально-психологічному, в плані діяльності і, звичайно, у плані природи тексту - законів його сприйняття, інтерпретації, створення, законів словесної творчості в органіці дискурсивних відповідностей.

Саме цей план професійної спроможності особистості більше, ніж інші, пов'язаний саме з університетською освітою на філологічному факультеті.

В середині ХХ ст. Клод Леві-Строс сказав: „Якщо ХХІ ст. буде, то воно буде століттям гуманітарних наук” [3]. Мабуть, це передбачення збувається. Антропоцентрична парадигма у гуманітарному науковому просторі пов'язала у синергетичному ключі різні форми суспільної свідомості в їх пізнавальних можливостях і цілях такого пізнання.

У контексті розуміння такої організації сучасного гуманітарного знання видаються не зовсім коректними міркування про те, що наука, яка вивчає журналістику як діяльність, не має свого єдиного об'єкту.

Здається, що це занадто позитивістський погляд на епістемологічну ситуацію. Синкретична діяльність, що поєднує: різні форми суспільної свідомості на основі публіцистичного начала, синкретичний дискурс, що увібрав в себе елементи аналітизму, і фікціональності, і наївної стереотипності, і буденної філософичності, і художнього есеїзму, і оціночної експресії, не відмінюють можливості і необхідності вивчення цього феномену у звичних термінах пізнання: об'єкт-предмет-

метод. Та об'єкт тут не тільки невиразно онтологічний, при всій своїй багатоплановості він „перетікає” із плану суттєвого в план інтерпретації. Об'єкт науки про журналістику, на мій погляд, потребує того, щоб вивести його на поверхню сприйняття і міркувань з приводу його синергетичної природи, на основі якої існує і структурується діяльність і її дискурсивна вираженість.

Скажімо, дослідження відношень факту і його інтерпретації - чим не інтегрований предмет такого об'єкту науки про журналістику? Я маю на увазі природу факту в документально-історичному сенсі сучасної історичної науки, а також глибинну природу цих відношень, аналогом яких може бути концепція сприйняття і інтерпретація художнього тексту, що пов'язана з магістральною лінією гуманітарної свідомості, що її визначають імена Канта - Гегеля - Шеллінга - В. Гумбольдта - Потебні - Ингардена - Бахтіна. Я хочу звернути увагу на основні колізії дидактичного характеру журналістської освіти, що мають природу гносеологічної і - ширше - буттєвої сутності.

Теорія чи досвід: що більш актуальне, більш важливе для журналістської діяльності, адже освіта і орієнтована на діяльність? Довірлива, емоційна, можна сказати, стереотипова відповідь - звичайно, досвід.

Але модус питання не такий уже прямолінійний, однозначний, аби цю антиномію представити у різкому протиставленні. Важливо, по-перше, підкреслити, що ця опозиція конвергентна. Феномени досвіду і теорії змикаються у суб'єкті творчого самовираження - в його можливості реалізувати злиття „свого” і „чужого” на рівні мислі і слова.

Очевидно, потрібно зробити важливі уточнення понять теорія (або наука) і досвід (в даному випадку - чужий). Як відомо, наука (або ж теорія у буденному ототожненні) різняться за відношенням до факту як до об'єкта і до мислі як механізму мисленнєвої обробки факту. З одного боку, наука, що накопичує знання, зорієнтована на відтворення, репродукцію, тиражування цього знання в певних культурних життєвих просторах, а з іншого боку, існує наука евристичного творчого потенціалу, що перетворює мисленнєвий процес у феноменологічні розумові одкровення.

Студентам-журналістам важлива така теорія (наука), яка може пов'язати здоровий глузд, що лежить в основі їх журналістської діяльності, з основними категоріями філософсько-гуманітарної науки, що проєктуються в таку проблематику: «Я» як суб'єкт, що творить текст. Діалогічні відносини в журналістському дискурсі. Точність - суб'єктивність - об'єктивність в гуманітарному просторі. Методологічний смисл сприйняття і інтерпретації тексту. Закономірності існування культурних просторів у різних їх варіантах - масовому і елітарному. Механізм „свого” / „чужого” у культурному / текстовому смислі. Проблема оцінки на всіх рівнях світосприйняття.

Ці фундаментальні буттєві категорії визначають людську інтуїцію, здоровий глузд, що об'єднує у творчому началі і в творчому процесі і аналітизм, і світосприймальні, естетичні емоції, і оцінку.

Я думаю, що студентам-журналістам добре було б мати чітку уяву про те, що вони, як мольєрівський Журден, говорять прозою, тобто мати уяву про те, яка теорія управляє їх життям, їх творчою діяльністю, їх досвідом. Скажімо, йдеться про нові тенденції у сучасній газетній публіцистиці, а студент бачить не тільки те, що на дискурсивній поверхні, що видно читачам-непрофесіоналам, а може зробити теоретичну проєкцію в архетип - духовно-мисленнєву, образно-естетичну плазму, що на рівні генетичної протоструктури продукує у зв'язку з часом певні форми соціальної самосвідомості. І тоді для нього - тенденція - це матеріалізація імпульсів архетипу - у зв'язку з часом.

Журналіст може довірливо користуватися словом формат або проєкт, а може і мати уявлення про те, що вони входять в ряд, ланцюг термінів текст-дискурс-жанр-композиція, що мають свою парадигматичну приналежність.

Можна знову ж таки довірливо сприймати принцип порівняння наших державницьких особливостей з іншими. А можна за аналогіями бачити не тільки конкретику, а і принципове розгалуження держав на ті, що живуть за принципом мімесиса, і ті, що визначаються у своїй політиці традицією.

Досвід - це життєвий, професійний, моральний феномен особистої приналежності. Надбання знань, умінь, опанування мистецтвом сприйняття, оцінки фактів і відносин - це результат моральних зусиль над собою. Передати іншому ці зусилля, напевно, не можна.

І цю обставину молода людина, очевидно, повинна розуміти у всій її філософській і культурній сутності.

Висновки.

Епістемологічні проблеми і журналістської, і - ширше - наукової, гуманітарної свідомості можна конкретизувати як конфлікти, парадокси, фетиші, міфологеми, що визначають і світогляд, і діяльність, і нормативно-дискурсивну практику.

Джерела та література

1. Вацлавек П., Бивин Дж., Джексон Д. Аксиомы теории коммуникации // Межличностное общение. Хрестоматия. - СПб., М., Харьков, Минск, 2001. - С. 3-27.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - М.: Наука, 1987.
3. Леви-Строс К. Структурная антропология. - М., 1985.
4. Мамардашвили М.К. Мой опыт нетипичен. - СПб.: Азбука, 2000.
5. Мелешенко О.К. Метод моделювання в журналістикознавстві // Вісник Київського національного університету. Серія: Журналістика. - 2002. - Вип. 10. - С. 20-24.
6. Михайлин І.Л. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектура, варіативність; Володимиров В.М. Журналістика, особа, суспільство: проблема розуміння // Діалог медіа студії, 2004. - № 1. - С. 185-198.
7. Пронина Е.Е. Категории медиапсихологии // Проблемы медиапсихологии. - М., 2002. - С. 145-155.
8. Фурс В.В. История наук об информации и коммуникации. - Минск, 2001.
9. Шестакова Э.Г. Теоретические аспекты соотношения текстов художественной литературы и массовой коммуникации: специфика эстетической реальности словесности нового времени. - Донецк, 2005.

Поступила до редакції 26.07.2007.p.

УДК 070:504.03

Бондаренко Т.О.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД: НОВА НАУКОВА ПАРАДИГМА ЖУРНАЛУ „THE ECOLOGIST”

Бондаренко Т.А. Системный подход: новая научная парадигма журнала „The Ecologist”

В статье исследован системный подход, предлагаемый журналом "The Ecologist", как альтернатива современной научной парадигме.

Ключевые слова: *системный подход, кибернетика, синергетика, теория систем, научная парадигма*

Бондаренко Т.О. Системний підхід: нова наукова парадигма журналу „The Ecologist”

У статті досліджено системний підхід, що пропонується журналом "The Ecologist", як альтернатива сучасній науковій парадигмі.

Ключові слова: *системний підхід, кибернетика, синергетика, теорія систем, наукова парадигма*

Bondarenko T. System approach: new scientific paradigm of „The Ecologist” magazine

The article presents the research of system approach that „The Ecologist” propose as alternative to modern scientific paradigm.

Key words: *system approach, cybernism, synergism, system theory, scientific paradigm*

Постановка проблеми. Екологічна криза, що набула глобального виміру в другій половині ХХ ст., викликала потребу в осмисленні її причин і наслідків та виробленні шляхів розв'язання проблем. Одним із джерел глобальної кризи, що стає підґрунтям для докладного аналізу, постає сучасна наукова парадигма: наука розглядається як інструмент забезпечення влади людини над природними об'єктами (технології маніпуляції життям, проблеми ксенотрансплантації тощо).

Актуальність. Науковий аспект екологічної кризи є предметом уваги не лише вчених-дослідників, а й екологічних видань, що висвітлюють проблему глобальної кризи і пропонують шляхи їх розв'язання. Дослідники екологічної журналістики [1; 2; 3; 6; 9], розглядаючи особливості збирання „зеленої” інформації та підготовки матеріалів, не звертаються до аналізу окремих ековидань, вивчення яких актуалізується в контексті глобальних проблем.

Одним із екологічних видань, які звертаються до аналізу причин і наслідків глобальної кризи, є журнал „The Ecologist”, що з 1970 р. виходить у Лондоні й представляє радикальну альтернативну пресу. Часопис відзначається песимістичним поглядом на науку, як причину екологічного дисбалансу Землі й навіть загрозу її існуванню в цілому. Відтак *метою* статті передбачається аналіз наукових чинників екологічної кризи, представлених у матеріалах журналістів „The Ecologist”, і нової наукової парадигми, запропоновано ними як альтернатива сучасного наукового знання. Досягнення мети передбачає розв'язання двох *завдань*: визначити основні елементи наукової парадигми журналу „The Ecologist” та охарактеризувати особливості кожного з них.

У часопису сучасна наука характеризується поняттям „релігія Заходу”, викликаючи асоціації з християнською релігією, до якої тяжіє західний світ. На нашу думку, основним критерієм для інтерпретації науки як „західної релігії”⁴ виступає її сприйняття природного світу: „Наука розв'язує